Inua mê ir cullas immundizchas?

Sest tü auncha, cur cha tü hest dischmiss l'ultima chosa aint illas immundizchas? Es que sto il paquet da cornflakes cha tü hest glivro hoz in damaun, il tschic cha tü hest mas-cho sülla via da scoula ubain la bavranda aint illa butiglia da PET be güst aunz? Tenor las indicaziuns da la Confederaziun prodüa üna persuna in Svizra ad an var 700 kils immundizchas. Que sun pü u main 2 kils immundizchas per di e persuna. Perque esa da's dumander: Inua ir cun tuot las immundizchas?

Ils ultims decennis sun las immundizchas dvantedas ün problem per nos ambiaint. Hozindi do que nempe bger dapü immundizchas cu pü bod. Il motiv es traunter oter il standard da viver ot cha nus vains. Nus vulains adüna dapü, tuot adüna pü nouv, megIder e pü bel. Actuelmaing vegnan prodüttas in Svizra quasi trais voutas dapü immundizchas chasaunas (que voul dir las immundizchas da las chasedas, da büros e dad intrapraisas pitschnas) cu avaunt ün mez tschientiner. Eir ils tips d'immundizchas s'haun müdos ils ultims ans. Immundizchas pü nouvas sun plastics, chemicalias, substanzas radioactivas ed apparats electronics. Bgeras da quellas substanzas sun immundizchas specielas, perque ch'ellas cuntegnan substanzas fich toxicas. Pü bod büttaiva la glieud las immundizchas in foss e valluns. Que attraiva üna pruna utschels e rattas e provochaiva üna spüzza terribla, ova contamineda e dafatta incendis. Hoz vain la mited da las immundizchas, las immundizchas combustiblas (que voul dir quellas chi paun gnir arsas), dischmissa aint in ün implaunt per arder immundizchas. L'otra mited da las immundizchas vain recicleda. Ma aunz cu dischmetter ün prodot i'l dret lö, esa da resguarder sia producziun e furniziun.

In Svizra drouva per exaimpel mincha persuna in media passa 100 kils palperi e chartun ad an. Üna radschun sun sainza dubi las furniziuns a chesa dad intrapraisas scu Zalando, Galaxus e Brack. Per fer palperi e chartun stöglian gnir schmers bgers bös-chs. La producziun drouva traunter oter bger'ova, benzin ed öli. Uschè po per exaimpel ün liter öli vegl contaminer ün milliun liters ova. La producziun d'üna battaria drouva 50 voutas dapü energia cu que ch'ella furnescha. Facit: Las megldras immundizchas sun quellas chi vegnan evitedas da bella prüma. Scha's voul redür la quantited da las immundizchas, es que dimena important da penser già cun cumprer al sach d'immundizchas e da's fatschender da la fabricaziun e l'ütilisaziun dal prodot e sia maniera da dischmetter. A fo sen da cumprer prodots cun pocha imballascha u cun üna imballascha da returner, da druver butiglias reütilisablas, da purter vestimainta veglia auncha druvabla, da cumprer prodots chi haun üna lungia düreda da vita e da reparer apparats defets.

Recicler immundizchas per darcho guadagner materias prümas (scu per exaimpel laina ed öli) e da las integrer aint illa circulaziun economica es üna procedura importanta per cumbatter la s-charsdet d'energia e da resursas da nos muond. Per exaimpel as po que creer palperi nouv cun palperi vegl, prodür nouvs recipiaints cun PET e fertiliser l'üert cul cumpost. In Svizra s'esa consciaint daspö lönch cha's renda da recicler. Già i'l 19evel tschientiner guadagnaivan firmas svizras raps cun ramasser materialias reciclablas. L'argumaint da la protecziun da l'ambiaint es pür gnieu tiers, cur cha la societed s'ho inachüerta cha las materias prümas piglian üna fin. La Svizra ho üna da las quotas da reciclagi las pü otas e que a reguard tuot las materialias. Uschè reciclains nus per exaimpel 95% dal vaider ed 81% dal palperi e chartun. Intaunt cha'l reciclagi da tscherts materiels ragiundscha plaun a plaun la limita dal pussibel, ho la dischmissa per exaimpel dal materiel biogen grand potenziel: A's fo quint cha vegna dischmiss

ün milliun tonnas mangiativas be aint illas chasedas privatas. Que’s tratta dimena dal sguaz da victuaglias, que chi vain numno per inglais 'food waste'.
Pel reciclagi mettan las vschinaunchas a disposiziun lös da ramasser/deposits centrels per vaider, aluminium ed oters metals, öli vegl, chartun, PET e.u.i. Cun reütiliser las immundizchas spargnains nus materias prümas (p.ex. lain per palperi nouv) e bger’energia (p.ex. forza electrica per fabricas da vaider). La reütilisaziun vain finanzieda cun üna taxa chi vain pajeda culla cumpra dal prodot. Que vela per exaimpel per prodots scu battarias, imballaschas da bavrandas u eir apparats electronics.

Melgrô las pussibiliteds da recicler s’ho que stuvieu arder aunch’adüna 126'000 tonnas immundizchas dal 2024 aint il Grischun. Que vain fat da möd controllo daspö l’an 1914. Daspö l’an 1975 capita que aint il implaunt per arder immundizchas a Termin/Trimmis. Il materiel combustibel vain purto notiers cun camiuns e cun vaguns da viafier. Per proteger l’ajer e las ovas sun gnidas applichedas a partir dals ans 1980 proceduras per nettager las svapuors. La vapur, chi resulta cun arder las immundizchas, vain purteda in üna rait da chalur a distanza chi s-choda divers edifizis, per exaimpel eir a Cuira. Cun üna part da la chalur vain ultra da que auncha produt electricited.
Na tuot las parts da las immundizchas ardan. Que chi nun arda, resta inavous aint il implaunt. Otras immundizchas sviluppan gas toxics cun arder. Per nu dannager l’ambiaint vegnan quellas substanzas nuschaivlas filtredas. Dal chamin sortan a la fin finela be pü vapuors d’ova e dioxid carbonic (CO_2). Las restaunzas aint il implaunt ed aint ils filters sun toxicas. Ellas stöglian gnir dischmissas aint in deposits speciels.
Ramasser ed arder immundizchas combustiblas es cher. Las consümentas ed ils consüments pejan ün import chi dependa da la quantited. Ün exaimpel fich deraso es la taxa da sach.

Ünsocura dvainta tuot s-chart – a dependa be dal temp. Immundizchas pudains nus però eviter, diminuir, reütiliser ed il rest dischmetter in uorden. La producziun ed il transport da mincha oget consüma energia, chaschuna immundizchas ed inascra la terra, l’ajer e l’ova. Consümer e dischmetter consciaintamaing güda a proteger las materias prümas e nos ambiaint.

(tenor www.chattà.ch; adattaziuns ed actualisaziuns in basa a www.bafu.admin.ch, www.swissrecycle.ch e www.gevag-gb.ch, 2013/2025)